

СМУЛЬСЬКА А.В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету

E-mail: allasm1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1999-3068>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи 4

ПАХОМОВА І. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін,
юридичного факультету

E-mail: pakhomova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7161-3598>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ПЛАГІАТ У ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. У статті наголошується, що сучасний розвиток системи вищої освіти і науки характеризується підвищенням вимог до якості наукових досліджень, відкритості результатів наукової діяльності та забезпечення академічної доброчесності. Вказується, що одним із ключових викликів зазначених реформ залишається проблема академічного плагіату в дисертаційних дослідженнях. Застерігається, що особливої актуальності проблема набуває у зв'язку з тим, що сучасний розвиток цифрових технологій одночасно спрощує як процес неправомірного використання чужих наукових результатів, так і можливості їх виявлення за допомогою спеціалізованих інформаційних систем. Відзначається, що адміністративно-правовий аспект функціонування системи запобігання академічному плагіату у сфері атестації наукових кадрів залишається недостатньо розробленим. Вказується, що метою статті є комплексне дослідження адміністративно-правових механізмів запобігання академічному плагіату у дисертаційних дослідженнях, визначення їх структурних елементів та виявлення проблем правозастосування. Стверджується, що формування ефективної системи запобігання академічному плагіату неможливе без належного визначення його правової природи. Наводиться законодавство України, яке торкається питання плагіату. Відзначається, що запобігання академічному плагіату в сучасних умовах є одним із ключових напрямів державної політики у сфері забезпечення якості освіти та науки. Розкривається структура адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату, яка включає взаємопов'язані елементи, кожен з яких виконує самостійну функцію у процесі публічного адміністрування. Акцентується, що реалізація адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату значною мірою залежить від чіткого розподілу компетенцій між суб'єктами публічного адміністрування, серед яких ключове місце посідають МОН та НАЗЯВО. Окреслюється роль ЗВО та (разових) спеціалізованих учені рад, які забезпечують безпосередню реалізацію процедур перевірки академічних текстів і прийняття рішень щодо присудження наукових ступенів.

Вказується, що саме процедурний компонент є визначальним для гарантування об'єктивності рішень, дотримання прав здобувачів наукових ступенів та забезпечення легітимності управлінських актів у сфері вищої освіти. Відзначається, що юридичні наслідки встановлення академічного плагіату є багаторівневими та залежать від стадії, на якій було виявлено порушення. Акцентується увага на тому, що з огляду на зазначене вище, доцільним є вдосконалення адміністративно-правового механізму такими шляхами: уніфікації процедур перевірки дисертаційних досліджень; законодавчого закріплення єдиних критеріїв академічного плагіату; посилення процесуальних гарантій учасників провадження; чіткого розмежування повноважень між суб'єктами публічного адміністрування у цій сфері.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: плагіат, заклад вищої освіти, вища освіта, дисертаційне дослідження, академічна доброчесність, Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, відповідальність, законодавство.

Як цитувати: Смутьська А.В., Пахомова І.А. Плагіат у дисертаційних дослідженнях: адміністративно-правові механізми запобігання та відповідальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2026. Вип. 41. С. 250-260. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-22>

In cites: A. V. Smulska, I. A. Pakhomova (2026) Plagiarism in dissertation research: administrative and legal mechanisms of prevention and liability. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*, (41), P. 250-260. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-22> (in Ukrainian)

Вступ. Сучасний розвиток системи вищої освіти і науки характеризується підвищенням вимог до якості наукових досліджень, відкритості результатів наукової діяльності та забезпечення академічної доброчесності. У контексті євроінтеграційних процесів Україна здійснює комплексне реформування законодавства у сфері освіти і науки, спрямоване на імплементацію міжнародних стандартів забезпечення якості освіти, прозорості процедур атестації наукових кадрів та ефективного функціонування інституту академічної доброчесності. Одним із ключових викликів зазначених реформ залишається проблема академічного плагіату в дисертаційних дослідженнях, яка безпосередньо впливає на довіру до результатів наукової діяльності, авторитет закладів вищої освіти та наукових установ, а також легітимність рішень щодо присудження наукових ступенів.

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження є кваліфікаційною науковою працею, результати якої повинні характеризуватися науковою новизною, достовірністю, самостійністю виконання та практичною значущістю. Виявлення академічного плагіату у такій роботі ставить під сумнів не лише доброчесність її автора, а й ефективність діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням законодавства у сфері освіти і науки. Саме тому питання протидії академічному плагіату виходить за межі суто етичної проблематики та набуває ознак адміністративно-правового явища, що потребує комплексного нормативного регулювання, належного інституційного забезпечення та ефективних механізмів юридичної відповідальності.

Нормативне закріплення принципів академічної доброчесності стало важливим етапом модернізації освітнього законодавства України. Водночас сама наявність законодавчих приписів не гарантує належного рівня їх практичної реалізації. Аналіз діяльності органів публічної адміністрації, закладів вищої освіти та спеціалізованих органів, які забезпечують якість вищої освіти, свідчить про існування низки проблем, пов'язаних із неоднаковим застосуванням критеріїв встановлення академічного плагіату, відсутністю уніфікованих адміністративних процедур розгляду відповідних справ, різним підходом до оцінки текстових запозичень, а також недостатньою визначеністю меж адміністративно-правової відповідальності суб'єктів освітнього процесу.

Особливої актуальності проблема набуває у зв'язку з тим, що сучасний розвиток

цифрових технологій одночасно спрощує як процес неправомірного використання чужих наукових результатів, так і можливості їх виявлення за допомогою спеціалізованих інформаційних систем. За таких умов ефективність адміністративно-правового механізму повинна визначатися не лише наявністю сучасних програмних засобів перевірки текстів, але й чітким нормативним регулюванням адміністративних процедур, компетенції відповідних органів, процесуальних гарантій учасників провадження та механізмів реалізації прийнятих рішень.

У юридичній літературі питання академічної доброчесності досліджувалися переважно крізь призму освітнього права, інтелектуальної власності та педагогічної етики [1–7].

Водночас адміністративно-правовий аспект функціонування системи запобігання академічному плагіату у сфері атестації наукових кадрів залишається недостатньо розробленим. Насамперед це стосується визначення структури адміністративно-правового механізму забезпечення академічної доброчесності, особливостей реалізації адміністративних процедур під час перевірки дисертаційних досліджень, а також співвідношення академічної, дисциплінарної та адміністративно-правової відповідальності.

Метою цієї статті є комплексне дослідження адміністративно-правових механізмів запобігання академічному плагіату у дисертаційних дослідженнях, визначення їх структурних елементів та виявлення проблем правозастосування.

Основні результати дослідження

1. Академічний плагіат у дисертаційних дослідженнях як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Формування ефективної системи запобігання академічному плагіату неможливе без належного визначення його правової природи. У сучасній юридичній доктрині академічний плагіат розглядається не лише як різновид порушення етичних стандартів наукової діяльності, але й як самостійний юридичний феномен, що породжує комплекс публічно-правових та приватноправових наслідків. Особливість такого підходу полягає у тому, що академічний плагіат виходить за межі виключно авторсько-правових відносин і безпосередньо впливає на функціонування системи публічного адміністрування у сфері освіти і науки.

В Україні відповідальність за плагіат регулюється законодавством про авторське право (ЗУ «Про авторське право і суміжні права» (ст. 53)) [8], освіту (ЗУ «Про освіту» (ст.

42) [9], «Про вищу освіту» (ст. 6, 32, 69) [10]), Кримінальним кодексом України (у частині покарання за незаконне використання чужого твору (ст. 176) [11], Законом України «Про академічну доброчесність» [12].

Відповідно до чинного законодавства України, плагіат – це оприлюднення чужого твору або його окремої частини без змін чи з певними модифікаціями, включаючи переклад іншомовного твору, під ім'ям особи, яка не є його автором [ЗУ «Про авторське право і суміжні права» (ст. 53)) [8]; академічний плагіат є однією з форм порушення академічної доброчесності та полягає в оприлюдненні результатів, отриманих іншими особами, як власних результатів дослідження та (або) відтворенні опублікованих текстів інших авторів без належного посилання на джерело [12]. Зазначені визначення є базовими для формування адміністративно-правового механізму реагування на відповідні правопорушення, однак їх практичне застосування нерідко викликає труднощі через відсутність законодавчо деталізованих критеріїв оцінки характеру та істотності неправомірних запозичень.

Для адміністративного права принципове значення має те, що академічний плагіат у дисертаційному дослідженні порушує не лише права окремого автора, а й публічний інтерес, який полягає у забезпеченні об'єктивності державної системи атестації наукових кадрів. Саме тому об'єктом адміністративно-правового захисту виступають суспільні відносини щодо забезпечення законності, прозорості та об'єктивності процедур присудження наукових ступенів. Такий підхід дозволяє розглядати механізми запобігання академічному плагіату як складову загальної системи публічного адміністрування у сфері забезпечення якості вищої освіти.

На відміну від класичного порушення авторського права, встановлення академічного плагіату не завжди пов'язане з необхідністю доведення завдання майнової шкоди автору твору. Вирішальним є встановлення факту недотримання принципів академічної доброчесності, що впливає на законність процедур оцінювання наукової діяльності та правомірність адміністративних рішень щодо присудження або позбавлення наукового ступеня.

Таким чином, адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату має власний предмет регулювання, який не збігається повністю із предметом правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності.

Водночас сучасна практика засвідчує, що використання програм перевірки текстових збігів не може розглядатися як самодостатній спосіб встановлення академічного плагіату. Технічне виявлення збігів тексту є лише допоміжним елементом доказової діяльності, тоді як остаточна юридична оцінка повинна ґрунтуватися на комплексному аналізі змісту дисертації, характеру використаних джерел, способу оформлення посилань, обсягу запозичень та їх впливу на наукову новизну дослідження. Саме тому адміністративні процедури повинні забезпечувати поєднання цифрових інструментів перевірки з професійною експертною оцінкою та процесуальними гарантіями неупередженого розгляду відповідних матеріалів.

Отже, академічний плагіат у дисертаційних дослідженнях доцільно розглядати як комплексне адміністративно-правове явище, що посягає на встановлений державою порядок забезпечення якості вищої освіти та наукової діяльності. Такий підхід дозволяє сформувати цілісне уявлення про адміністративно-правовий механізм його запобігання, який охоплює нормативне регулювання, діяльність уповноважених суб'єктів, адміністративні процедури контролю, заходи юридичної відповідальності та гарантії захисту прав усіх учасників відповідних правовідносин.

2. Адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату: поняття, структура та суб'єкти реалізації. Запобігання академічному плагіату в сучасних умовах є одним із ключових напрямів державної політики у сфері забезпечення якості освіти та науки. Від ефективності функціонування відповідного адміністративно-правового механізму безпосередньо залежить не лише рівень довіри до результатів наукових досліджень, а й авторитет держави у міжнародному академічному просторі, конкурентоспроможність національної системи вищої освіти та реалізація конституційного права громадян на якісну освіту. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження правової природи адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату, визначення його структурних елементів, суб'єктного складу та особливостей реалізації владних управлінських повноважень. Водночас дослідження адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату ще не набуло належного розвитку, незважаючи на істотні зміни законодавства про освіту та посилення вимог до забезпечення академічної доброчесності.

На відміну від загального механізму забезпечення академічної доброчесності, адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату характеризується наявністю спеціального предмета правового регулювання, визначеного кола суб'єктів владних повноважень, спеціальних адміністративних процедур та юридичних наслідків, що настають у випадку встановлення факту порушення законодавства.

На підставі аналізу чинного законодавства, адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату доцільно визначити як систему нормативно визначених адміністративно-правових засобів, організаційних форм діяльності, адміністративних процедур і владних повноважень органів публічної влади та інших уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення випадків академічного плагіату, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності та забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності. Запропоноване визначення дозволяє відмежувати механізм, що досліджується, від суміжних категорій, зокрема системи внутрішнього забезпечення якості освіти, дисциплінарної відповідальності працівників закладів освіти або загального механізму державного управління у сфері освіти. Його самостійність обумовлюється специфічною метою правового регулювання, особливим колом суб'єктів та спеціальними процедурами здійснення перевірки академічних текстів.

Структура адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату включає взаємопов'язані елементи, кожен з яких виконує самостійну функцію у процесі публічного адміністрування.

Першим структурним елементом виступає нормативно-правова основа механізму. Її складають Конституція України, Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [13], підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України (далі – МОН), нормативні документи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), а також локальні акти закладів вищої освіти (далі – ЗВО), що регламентують питання академічної доброчесності, порядок перевірки академічних текстів, діяльність комісій з етики та процедури розгляду відповідних звернень.

Особливістю зазначеної нормативної бази є її багаторівневий характер. Якщо закони

визначають фундаментальні принципи забезпечення академічної доброчесності, то підзаконні акти конкретизують компетенцію суб'єктів публічного адміністрування, порядок здійснення контролю та механізми реалізації владних управлінських рішень. Водночас локальні нормативні акти закладів вищої освіти деталізують внутрішні адміністративні процедури, що забезпечують практичне застосування законодавства.

Другим структурним елементом адміністративно-правового механізму є система суб'єктів його реалізації. Вона характеризується багаторівневою організаційною побудовою та розподілом компетенції між органами державної влади, спеціалізованими органами у сфері забезпечення якості освіти, закладами вищої освіти та (разовими – А. С.) спеціалізованими вченими радами.

До суб'єктів загальної компетенції належить МОН, яке формує та реалізує державну політику у сфері освіти, затверджує нормативно-правові акти, здійснює нормативне регулювання діяльності закладів освіти, організовує функціонування державної системи забезпечення якості освіти та координує діяльність інших суб'єктів публічного адміністрування. Особливе місце серед суб'єктів спеціальної компетенції посідає НАЗЯВО, на відміну від МОН, яке здійснює переважно нормативне та організаційне регулювання, Національне агентство виконує контрольні, експертні та адміністративно-юрисдикційні функції щодо забезпечення академічної доброчесності під час присудження наукових ступенів. Саме цей орган уповноважений розглядати повідомлення про можливі порушення академічної доброчесності, організовувати проведення відповідних експертиз, приймати рішення щодо наявності академічного плагіату та ініціювати застосування передбачених законом правових наслідків. Важливим елементом системи суб'єктів є (разові) спеціалізовані вчені ради. Незважаючи на те, що вони функціонують при ЗВО або наукових установах, їх діяльність має ознаки реалізації окремих публічно-владних повноважень. Під час проведення захисту дисертацій (разові) спеціалізовані вчені ради приймають індивідуальні адміністративні рішення, що породжують юридичні наслідки для здобувача наукового ступеня. Саме тому їх діяльність повинна відповідати принципам законності, об'єктивності, неупередженості, пропорційності та належної адміністративної процедури.

Не менш важливими суб'єктами адміністративно-правового механізму висту-

пають ЗВО, на які законодавством покладено обов'язок створення внутрішньої системи забезпечення академічної доброчесності. Реалізація цього обов'язку передбачає прийняття кодексів академічної доброчесності, положень про перевірку академічних текстів, функціонування комісій з академічної етики, використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення текстових збігів, організацію профілактичної роботи серед здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників.

Характерною особливістю сучасної моделі державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності є поєднання зовнішнього адміністративного контролю з механізмами внутрішнього саморегулювання університетів. Такий підхід відповідає європейським стандартам автономії ЗВО, однак не виключає здійснення державного контролю за законністю прийнятих ними рішень.

Третім структурним елементом адміністративно-правового механізму є адміністративні процедури. Саме вони забезпечують практичну реалізацію норм матеріального права та створюють процесуальні гарантії дотримання прав усіх учасників правовідносин. До таких процедур належать перевірка академічних текстів із застосуванням спеціалізованих інформаційних систем, розгляд повідомлень про можливі факти академічного плагіату, проведення експертного аналізу дисертаційних досліджень, заслуховування пояснень заінтересованих осіб, прийняття відповідних адміністративних рішень та їх перегляд у встановленому законодавством порядку.

Особливе значення має дотримання принципів належної адміністративної процедури. Здобувач наукового ступеня повинен бути своєчасно повідомлений про початок розгляду справи, мати можливість ознайомитися з матеріалами перевірки, надати письмові пояснення, подати додаткові докази та реалізувати право на оскарження прийнятого рішення. Недотримання зазначених процесуальних гарантій може стати підставою для визнання відповідного адміністративного рішення незаконним.

Окремим структурним елементом адміністративно-правового механізму виступають заходи адміністративного впливу та юридичної відповідальності. Встановлення факту академічного плагіату може зумовлювати відмову у присудженні наукового ступеня, скасування рішення про його присудження, позбавлення наукового ступеня у випадках,

передбачених законом, застосування дисциплінарної відповідальності до науково-педагогічних працівників, а також інші правові наслідки, спрямовані на відновлення принципів академічної доброчесності.

Таким чином, адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату є складною багаторівневою системою, яка поєднує нормативні, організаційні та процедурні елементи. Його ефективність залежить не лише від якості законодавчого регулювання, а й від чіткого розмежування компетенції між суб'єктами публічного адміністрування, належного дотримання адміністративних процедур та забезпечення балансу між автономією закладів вищої освіти і державним контролем за законністю прийнятих рішень. Саме тому подальший аналіз доцільно присвятити дослідженню компетенції МОН та НАЗЯВО як ключових суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату.

3. Компетенція Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти у сфері запобігання академічному плагіату. Реалізація адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату значною мірою залежить від чіткого розподілу компетенції між суб'єктами публічного адміністрування, серед яких ключове місце посідають МОН та НАЗЯВО. Саме ці інституції формують нормативну, організаційну та контрольну основу функціонування системи забезпечення академічної доброчесності у сфері вищої освіти.

Міністерство освіти і науки України виступає центральним органом виконавчої влади, який відповідно до Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту» формує та реалізує державну політику у сфері освіти і науки. У контексті запобігання академічному плагіату його компетенція має переважно нормативно-правовий, організаційно-координаційний та методичний характер.

Передусім МОН України забезпечує нормативне регулювання питань академічної доброчесності шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів, які визначають загальні вимоги до підготовки та захисту дисертацій, порядок присудження наукових ступенів, а також процедури виявлення та реагування на факти академічного плагіату. Саме на рівні міністерських актів деталізуються механізми функціонування (разових) спеціалізованих вчених рад, вимоги до опри-

люднення дисертаційних досліджень, а також правила використання систем перевірки на текстові збіги.

Важливою складовою компетенції МОН є також здійснення координації діяльності ЗВО щодо впровадження політик академічної доброчесності. Це включає затвердження методичних рекомендацій, розроблення стандартів внутрішніх систем забезпечення якості освіти, а також сприяння впровадженню єдиних підходів до оцінювання наукових результатів. Таким чином, Міністерство виступає не лише як нормотворчий орган, але й як інституція стратегічного управління у сфері освіти. Окремо слід відзначити контрольні повноваження МОН, які проявляються у процедурі атестації наукових кадрів та затвердженні рішень (разових) спеціалізованих учених рад у визначених законом випадках. Хоча з прийняттям реформ у сфері атестації наукових кадрів частина цих функцій була трансформована на користь НАЗЯВО, МОН зберігає важливу роль у забезпеченні загальної нормативної стабільності системи.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є спеціалізованим колегіальним органом, який виконує ключові функції у сфері зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та запобігання академічному плагіату. Його правовий статус визначається Законом України «Про вищу освіту», який закріплює автономність Агентства та його незалежність від органів виконавчої влади.

На відміну від МОН, НАЗЯВО здійснює переважно експертно-контрольну та адміністративно-юрисдикційну діяльність. У сфері запобігання академічному плагіату його компетенція охоплює розгляд питань академічної доброчесності у процесі присудження наукових ступенів, проведення експертизи дисертаційних робіт, аналіз повідомлень про можливі порушення, а також ухвалення рішень, що мають юридичні наслідки для здобувачів наукових ступенів та (разових) спеціалізованих учених рад.

Особливістю правового статусу НАЗЯВО є наявність у нього квазісудових функцій. Зокрема, під час розгляду справ про можливий академічний плагіат Агентство фактично здійснює адміністративну процедуру, яка включає елементи змагальності, дослідження доказів, заслуховування сторін та ухвалення індивідуального адміністративного акта. Це дозволяє розглядати його діяльність як специфічну форму адміністративної юрисдикції у сфері освіти.

У практичному вимірі діяльність НАЗЯВО спрямована на забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності під час захисту дисертацій. У випадку виявлення ознак академічного плагіату НАЗЯВО може ініціювати скасування рішення (разової) спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня або рекомендувати відповідні заходи реагування. Таким чином, його рішення мають безпосередній вплив на правовий статус особи як здобувача або носія наукового ступеня.

Важливим аспектом є також взаємодія НАЗЯВО із ЗВО та (разовими) спеціалізованими вченими радами. Така взаємодія здійснюється у формі надання висновків, рекомендацій, проведення перевірок та моніторингу якості освітньої і наукової діяльності. Водночас результати діяльності НАЗЯВО можуть бути предметом судового оскарження, що підкреслює його включеність у систему адміністративного права як суб'єкта владних повноважень.

Порівняльний аналіз компетенції МОН та НАЗЯВО дозволяє констатувати наявність функціонального розмежування їхніх повноважень. Якщо Міністерство освіти і науки України виконує переважно політико-управлінські та нормативні функції, то НАЗЯВО зосереджується на індивідуально-конкретних адміністративних процедурах контролю якості освіти та реагування на порушення академічної доброчесності.

Водночас на практиці між цими суб'єктами існує низка проблем взаємодії, зокрема недостатня уніфікація підзаконного регулювання, колізійність окремих процедурних актів, а також неоднозначність у розмежуванні компетенції щодо остаточного прийняття рішень у справах про академічний плагіат. Це зумовлює потребу у подальшому нормативному вдосконаленні механізму їхньої взаємодії.

Отже, компетенція МОН та НАЗЯВО формує двокомпонентну модель публічного адміністрування у сфері запобігання академічному плагіату, яка поєднує нормативно-управлінський та контрольний рівні регулювання. Саме їхня узгоджена діяльність є визначальною умовою ефективного функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення академічної доброчесності.

4. Адміністративно-правовий статус закладів вищої освіти та (разових) спеціалізованих учених рад у механізмі запобігання академічному плагіату. Важливу роль у функціонуванні адміністративно-

правового механізму запобігання академічному плагіату відіграють ЗВО та (разові) спеціалізовані вчені ради, які забезпечують безпосередню реалізацію процедур перевірки академічних текстів і прийняття рішень щодо присудження наукових ступенів. Саме на цьому рівні відбувається практична реалізація принципів академічної доброчесності, закріплених у законодавстві України.

Заклади вищої освіти відповідно до Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту» є суб'єктами публічного права, на які покладено обов'язок формування внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності. У межах цієї системи важливе місце посідає забезпечення дотримання академічної доброчесності, зокрема шляхом запобігання академічному плагіату.

Адміністративно-правовий статус ЗВО у зазначеному контексті характеризується поєднанням автономії та делегованих публічно-владних функцій. З одного боку, університети наділені правом самостійно визначати внутрішні процедури контролю якості освіти, приймати локальні нормативні акти, створювати етичні комісії та впроваджувати системи перевірки академічних текстів. З іншого боку, їхня діяльність підпорядкована державним стандартам і підлягає зовнішньому контролю з боку уповноважених органів.

Ключовим інструментом реалізації політики академічної доброчесності в ЗВО є локальні нормативні акти, серед яких кодекси академічної доброчесності, положення про запобігання та виявлення академічного плагіату, регламенти перевірки кваліфікаційних і наукових робіт. Ці акти конкретизують адміністративні процедури, встановлюють порядок використання програмного забезпечення для виявлення текстових збігів та визначають процедури реагування на можливі порушення. Особливе значення має діяльність уповноважених структурних підрозділів ЗВО, зокрема комісій з академічної етики, експертних груп та підрозділів внутрішнього забезпечення якості освіти. Вони виконують функції первинного адміністративного контролю, здійснюють попередню перевірку наукових робіт, формують висновки щодо наявності або відсутності ознак академічного плагіату та передають матеріали на розгляд спеціалізованих органів. У цьому контексті слід наголосити, що рішення ЗВО щодо результатів перевірки академічних текстів мають характер індивідуальних адміністративних актів, які можуть впливати на права та обов'язки здобувачів освіти. Водночас такі рішення повинні

відповідати принципам законності, обґрунтованості, пропорційності та дотримання процедурних гарантій. Наступним важливим елементом механізму є (разові) спеціалізовані вчені ради, які здійснюють публічний захист дисертацій і приймають рішення щодо присудження наукових ступенів. Їхній правовий статус визначається підзаконними нормативно-правовими актами та характеризується поєднанням науково-експертних і адміністративно-владних функцій.

Хоча (разові) спеціалізовані вчені ради формально не є органами державної влади, під час виконання функцій із присудження наукових ступенів вони реалізують делеговані державою публічно-владні повноваження. Це проявляється у прийнятті рішень, які мають юридичні наслідки для здобувача, зокрема щодо присудження або відмови у присудженні наукового ступеня.

Процедура діяльності (разових) спеціалізованих учених рад має адміністративно-процедурний характер і включає кілька стадій: попередній розгляд дисертаційного дослідження головою, офіційними рецензентами та опонентами, організація публічного захисту, обговорення результатів дослідження та прийняття рішення шляхом голосування. Кожна з цих стадій повинна відповідати принципам прозорості, об'єктивності та неупередженості. Важливим елементом є обов'язковість перевірки дисертацій на наявність текстових запозичень із використанням спеціалізованих програмних засобів. Результати такої перевірки розглядаються як один із доказових елементів під час ухвалення рішення (разовою) спеціалізованою вченою радою. Проблемним аспектом діяльності (разових) спеціалізованих учених рад є можливість формального підходу до оцінювання дисертаційних робіт, недостатня мотивація рішень та неоднорідність практики застосування критеріїв академічної доброчесності.

Це створює ризики для ефективності адміністративно-правового механізму та потребує посилення процедурних гарантій. Взаємодія між ЗВО та (разовими) спеціалізованими вченими радами має характер послідовного адміністративного процесу, в якому університет забезпечує первинний контроль якості наукової роботи, а (разова) спеціалізована вчена рада здійснює фінальну адміністративну оцінку та приймає рішення щодо присудження наукового ступеня. Така модель передбачає розподіл відповідальності, але водночас потребує узгодженості критеріїв оцінювання.

Отже, заклади вищої освіти та (разові) спеціалізовані вчені ради становлять базовий рівень реалізації адміністративно-правового механізму запобігання академічному плагіату, оскільки саме на цьому етапі відбувається первинне виявлення порушень та прийняття рішень, що безпосередньо впливають на академічний статус особи. Ефективність їх діяльності значною мірою визначає результативність усього механізму забезпечення академічної доброчесності.

5. Адміністративні процедури перевірки дисертацій, встановлення академічного плагіату та правові наслідки рішень.

Адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату реалізується насамперед через систему адміністративних процедур, які забезпечують послідовне виявлення, фіксацію, оцінювання та реагування на можливі порушення академічної доброчесності. Саме процедурний компонент є визначальним для гарантування об'єктивності рішень, дотримання прав здобувачів наукових ступенів та забезпечення легітимності управлінських актів у сфері вищої освіти. Початковою стадією є подання дисертаційного дослідження до ЗВО або наукової установи для попереднього розгляду.

На цьому етапі здійснюється первинна технічна та змістовна перевірка роботи, зокрема з використанням спеціалізованих програмних засобів для виявлення текстових збігів. Результати такої перевірки оформлюються у вигляді звіту, який має допоміжний характер і використовується для подальшої експертної оцінки.

Наступним етапом є розгляд дисертації в межах ЗВО або наукової установи, зокрема у структурних підрозділах, відповідальних за забезпечення якості освіти. На цій стадії можуть залучатися експертні групи, комісії з академічної доброчесності, а також рецензенти, які здійснюють оцінку наукової новизни, обґрунтованості результатів та наявності ознак академічного плагіату.

У випадку невиявлення потенційних порушень матеріали передаються до (разової) спеціалізованої вченої ради, яка організовує процедуру публічного захисту дисертації. Важливо підкреслити, що саме на цьому етапі формується ключова доказова база, яка включає дисертаційне дослідження, відгуки опонентів, рецензії рецензентів, результати перевірки на текстові запозичення та пояснення здобувача. (Разова) спеціалізована вчена рада здійснює розгляд справи у формі адміністративно-процедурного провадження, яке вклю-

чає елементи змагальності та колегіального прийняття рішення.

Після публічного захисту відбувається обговорення дисертації та голосування щодо присудження наукового ступеня. Прийняте рішення оформлюється належним чином за встановленим зразком. Подальший етап пов'язаний із зовнішнім контролем з боку НАЗЯВО. У випадках надходження скарг або виявлення можливих порушень академічної доброчесності Агентство здійснює перевірку матеріалів, може ініціювати експертне дослідження та ухвалює рішення щодо наявності або відсутності академічного плагіату. У випадку встановлення порушень воно має право ініціювати скасування рішення (разової) спеціалізованої вченої ради.

Юридичні наслідки встановлення академічного плагіату є багаторівневими та залежать від стадії, на якій було виявлено порушення. У випадку виявлення плагіату до захисту дисертації можливе недопущення здобувача до захисту. Якщо порушення встановлено під час або після захисту, може бути прийнято рішення про відмову у присудженні наукового ступеня або його скасування. У випадках, передбачених законодавством, можливе також порушення питання про академічну та дисциплінарну відповідальність наукових керівників або членів (разових) спеціалізованих учених рад. Водночас практика застосування адміністративних процедур у цій сфері виявляє низку проблем. Насамперед йдеться про відсутність єдиних стандартизованих критеріїв оцінки академічного плагіату, що призводить до неоднорідності рішень різних суб'єктів.

З огляду на зазначене, доцільним є вдосконалення адміністративно-правового механізму шляхом: уніфікації процедур перевірки дисертаційних досліджень; законодавчого закріплення єдиних критеріїв академічного плагіату; посилення процесуальних гарантій учасників провадження; а також чіткого розмежування повноважень між суб'єктами публічного адміністрування у цій сфері.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату в Україні сформувався як складна багаторівнева система публічного адміністрування, яка поєднує нормативно-правове регулювання, інституційну взаємодію та процедурні гарантії. Його ключовою особливістю є поєднання централізованого державного управління (через МОН) із децентралізованими та автономними елементами контролю якості (через ЗВО) та квазісудовими функціями спе-

ціалізованого органу (НАЗЯВО). Встановлено, що сучасна модель механізму є гібридною за своєю правовою природою, оскільки поєднує ознаки адміністративного контролю, експертної оцінки та адміністративної юрисдикції. Це зумовлює її внутрішню складність та водночас створює потенційні колізії у сфері розмежування компетенції між суб'єктами владних повноважень.

Зокрема, відсутність повної процесуальної уніфікації між рішеннями (разових) спеціалізованих вчених рад та НАЗЯВО формує ризики правової невизначеності щодо остаточного юридичного статусу наукового ступеня. Доведено, що ключовим елементом ефективності механізму є не стільки наявність нормативної бази, скільки якість адміністративних процедур, які забезпечують реалізацію принципів належного врядування (good governance). У цьому контексті особливого значення набувають принципи змагальності, обґрунтованості рішень, доступу до матеріалів справи та реальної можливості оскарження адміністративних актів. Виявлено, що інституційна модель забезпечення академічної доброчесності характеризується асиметрією повноважень: ЗВО виконують переважно первинні функції контролю, тоді як ключові юридично значущі рішення концентруються на рівні (разових) спеціалізованих вчених рад і НАЗЯВО. Така структура, з одного боку, забезпечує багаторівневу перевірку академічних робіт, але з іншого – ускладнює визначення єдиного центру відповідальності за помилкові або формалізовані рішення.

Окремо встановлено, що адміністративно-правова природа рішень у сфері академічного плагіату має змішаний характер: вони одночасно містять елементи індивідуальних адміністративних актів, експертних висновків та дисциплінарних оцінок. Це ускладнює їхнє оскарження та правову кваліфікацію у судовій практиці, що потребує подальшого нормативного уточнення, оскільки виникає питання щодо підсудності справ: чи слід розглядати їх у порядку адміністративного чи цивільного

судочинства, а також які саме процесуальні гарантії застосовувати до автора роботи.

Важливим системним недоліком чинного механізму є відсутність єдиного кодифікованого процедурного акту, який би регламентував усі стадії перевірки академічних текстів і прийняття рішень щодо наявності академічного плагіату. Фрагментарність правового регулювання призводить до різної практики застосування критеріїв доброчесності та знижує рівень передбачуваності адміністративних рішень.

З'ясовано, що ефективність протидії академічному плагіату визначається не стільки репресивними механізмами (скасування ступенів, відмова у присудженні), скільки превентивними інструментами – якістю внутрішніх систем забезпечення доброчесності у закладах вищої освіти, прозорістю процедур та реальним функціонуванням етичного саморегулювання академічної спільноти.

Перспективним напрямом удосконалення адміністративно-правового механізму визначено: (1) нормативну уніфікацію процедур перевірки академічних робіт; (2) чітке закріплення критеріїв академічного плагіату на рівні підзаконного або кодифікованого акта; (3) посилення процесуальних гарантій учасників адміністративних процедур; (4) усунення дублювання повноважень між ключовими суб'єктами; (5) формування єдиної практики застосування рішень НАЗЯВО та (разових) спеціалізованих учених рад.

Узагальнюючи, слід констатувати, що чинний адміністративно-правовий механізм запобігання академічному плагіату перебуває на етапі інституційного становлення та поступового переходу від формальної нормативної моделі до процедурно-гарантійної системи. Його подальший розвиток має бути спрямований на забезпечення балансу між автономією академічних інституцій та ефективним державним контролем за дотриманням стандартів академічної доброчесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко Т. Плагіат: види та відповідальність. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 4. С. 35–40.
2. Красицька Л. В. Плагіат і самоплагіат як правові явища. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 188–193.
3. Ковальова А. Проблеми академічного плагіату та вавторського права у цифровому просторі України. *Спеціальні історичні дисципліни*. 2013. № 21. С. 61–71.
4. Ульянова Г. О. Правове забезпечення захисту авторських прав від плагіату. *Часопис цивілістики*. 2012. Вип. 13. С. 124–128.
5. Ульянова Г. О. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41(1). С. 136–139.

6. Кисельов Р. Про осмислення плагіату в Європі до Якоба Томазія. *Sententiae*. 2022. Volume XLI, Issue 1. P. 6–22.
7. Шестакова С., Сухомлинова О., Задоріна О. Академічна доброчесність: практика дотримання у зарубіжних країнах. *Молодь і ринок*. 2023. № 9 (217). 2023. С. 87–91.
8. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
9. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
10. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
11. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
12. Закон України «Про академічну доброчесність» від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20/ed20251218#n282>.
13. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 09.03.2026
Стаття рекомендована до друку 15.05.2026

Переглянуто 14.04.2026.
Опубліковано 30.05.2026

A.V. SMULSKA

PhD (Edu), Associate Professor,
Associate Professor, of the Department of Public Law
discipline of the Faculty of Law

E-mail: allasm1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1999-3068>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

I.A. PAKHOMOVA

PhD (Law), Associate Professor of State and Legal Disciplines

E-mail: pakhomova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7161-3598>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

PLAGIARISM IN DISSERTATION RESEARCH: ADMINISTRATIVE-LEGAL MECHANISMS FOR PREVENTION AND LIABILITY

ANNOTATION. The article emphasizes that the modern development of the higher education and science system is characterized by increased requirements for the quality of scientific research, openness of scientific results and ensuring academic integrity. It is indicated that one of the key challenges of the above reforms remains the problem of academic plagiarism in dissertation research. It is noted that the problem becomes particularly urgent due to the fact that the modern development of digital technologies simultaneously simplifies both the process of illegal use of other people's scientific results and the possibility of their detection using specialized information systems. It is noted that the administrative and legal aspect of the functioning of the system for preventing academic plagiarism in the field of certification of scientific personnel remains insufficiently developed. It is indicated that the purpose of the article is a comprehensive study of the administrative and legal mechanisms for preventing academic plagiarism in dissertation research, determining their structural elements and identifying problems of law enforcement. It is argued that the formation of an effective system for preventing academic plagiarism is impossible without a proper definition of its legal nature. The legislation of Ukraine that touches on the issue of plagiarism is presented. It is noted that preventing academic plagiarism in modern conditions is one of the key directions of state policy in the field of ensuring the quality of education and science. The structure of the administrative and legal mechanism for preventing academic plagiarism is revealed, which includes interrelated elements, each of which performs an independent function in the process of public administration. It is emphasized that the implementation of the administrative and legal mechanism for preventing academic plagiarism largely depends on a clear division of competence between the subjects of public administration, among which the MES and the NAZHYVO occupy a key place. The role of higher education institutions and (one-time) specialized academic councils is outlined, which ensure the direct implementation of the procedures for checking academic texts and making decisions on awarding academic degrees. It is indicated that it is the procedural component that is decisive for guaranteeing the objectivity of decisions, respecting the rights of degree holders and ensuring the legitimacy of administrative acts in the field of higher education. It is noted that the legal consequences of establishing academic plagiarism are multi-level and depend on the stage at which the violation was detected. Attention is focused on

the fact that, in view of the above, it is advisable to improve the administrative and legal mechanism in the following ways: unification of procedures for checking dissertation research; legislative consolidation of uniform criteria for academic plagiarism; strengthening procedural guarantees for participants in the proceedings; clear delimitation of powers between public administration entities in this area.

KEYWORDS: *plagiarism, higher education institution, higher education, dissertation research, academic integrity, Ministry of Education and Science of Ukraine, National Agency for Quality Assurance in Higher Education, responsibility, legislation*

REFERENCES

1. Kovalenko T. Plagiarism: types and responsibility. Theory and practice of intellectual property. 2014. No. 4. P. 35–40. (in Ukrainian)
2. Krasyska L. V. Plagiarism and self-plagiarism as legal phenomena. New Ukrainian law. 2021. No. 3. P. 188–193. (in Ukrainian)
3. Kovaleva A. Problems of academic plagiarism and copyright in the digital space of Ukraine. Special historical disciplines. 2013. No. 21. P. 61–71. (in Ukrainian)
4. Ulyanova G. O. Legal support for the protection of copyrights from plagiarism. Journal of Civil Studies. 2012. Issue 13. P. 124–128. (in Ukrainian)
5. Ulyanova G. O. Civil law protection of intellectual property rights from plagiarism. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law. 2016. Issue 41(1). P. 136–139. (in Ukrainian)
6. Kiselyov R. On the Understanding of Plagiarism in Europe to Jacob Thomas. Sententiae. 2022. Volume XLI, Issue 1. P. 6–22. (in Ukrainian)
7. Shestakova S., Sukhomlynova O., Zadorina O. Academic Integrity: Practice of Compliance in Foreign Countries. Youth and Market. 2023. No. 9 (217). 2023. P. 87–91. (in Ukrainian)
8. Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» dated December 1, 2022 No. 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>. (in Ukrainian)
9. Law of Ukraine «On Education» dated September 5, 2017 No. 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (in Ukrainian)
10. Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014 No. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (in Ukrainian)
11. Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
12. Law of Ukraine «On Academic Integrity» dated December 18, 2025 No. 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20/ed20251218#n282>. (in Ukrainian)
13. Law of Ukraine «On Scientific and Scientific-Technical Activities» dated November 26, 2015 No. 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>. (in Ukrainian)

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 09.03.2026

The article is recommended for printing 15.05.2026

The article was revised 14.04.2026

This article published 30.05.2026